

Vi måste vara försiktiga när politikerna dras till snabba cash

Affärsvärlden den 15 februari 2024

Sunda statsfinanser är en dygd. Det lärde sig Sverige den hårda vägen på 1990-talet efter årtal av välvillig men misslyckad politisk aktivism som resulterat i stora budgetunderskott och hög inflation. Lösningen blev ett av världens bästa finanspolitiska ramverk och en oberoende centralbank, som i över tjugo år gett oss en budget i balans och låg inflation.

Trots framgången ifrågasätts nu detta ramverk på flera håll. Den senaste Långtidsutredningen från i höstas, finansdepartementets återkommande tjänstemannaprodukt, menar att finanspolitiken borde återta en aktivare roll i konjunkturstabiliseringen. Med vissa förbehåll vill den skrota överskotts målet, höja statsskulden kraftigt, och utöka koordineringen mellan regering och riksbank.

Flera riksdagspartier sög i sig utredningens recept och har föreslagit lånefinansierade offentliga satsningar på klimat, vägar och järnvägar, elnät, försvar, vård. Argumentet är att en underhållsskuld har byggts upp under de tjugo år ramverket har funnits.

Innan vi bestämmer oss för att urholka ramverket och låta statsskulden växa igen, bör vi dock tänka efter noga. Är Långtidsutredningens slutsatser verkligen så säkra som vissa tycks tro? Finns andra sätt att lösa de problem vi står inför än att låna av framtida generationer?

Den som läser Långtidsutredningen slås av hur många intressanta analyser och nyanserade diskussioner den innehåller. Samtidigt sticker utredningens skarpa ifrågasättande av ramverkets grundvalar ut. Politiker ska ges friare tyglar och staten ska skuldsätta sig på ett sätt Sverige inte skådat sedan 1990-talskrisen.

Det finns skäl att reflektera inför så långtgående slutsatser. En av utredningens motiveringar är att finanspolitiken nu har blivit mer snabbfotad och effektiv än förr, exemplifierat bland annat av coronapandemin snabba bekämpning. Men empirin haltar. Pandemin var ingen vanlig lågkonjunktur, stödåtgärderna genomfördes under extrem osäkerhet och risktagande, och faktiskt blev många länders pandemipolitik ganska misslyckad.

Dessutom tonar utredningen ned de generella problemen med politikens inneboende kortsiktighet. När röster ska vinnas blir löften vidlyftiga och ges alltför snabbt. På 1970- och 80-talen fick vi överbrygningspolitik och industristöd. Strax före valet 2022 höjdes garantipensionerna efter en reform som undergräver pensionsöverenskommelsens stabilitet.

Utredningen vill höja den offentliga skuldens målnivå, skuldankaret, kraftigt, från dagens 35% av BNP till 40–50%. Ett av skälen är att framtidens lån tros bli billiga att betala av då framtidens ränta förväntas bli låg relativt BNP-tillväxten. Men detta är högst osäkert. Räntan kan mycket väl stiga kommande år när kapitaltörstande europeisk upprustning, Ukrainas återuppbyggnad och klimatinvesteringar slår igenom på kapitalmarknaderna. Försämrad global politik kan samtidigt sänka

den globala tillväxten. En statsskuld på 50% av BNP vore dessutom farligt hög. Finanskriser kostar lätt 40–50% av BNP, och en nivå på 100% kan tippa svensk ekonomi i en skuldfälla.

De politiska partiernas föreslagna utgifter berör flera angelägna funktioner som staten måste befatta sig med. Problemet är bara att flera av förslagen handlar om konsumtion, inte investeringar.

Vård, skola och omsorg är löpande konsumtion. Polis och domstolar likaså. Försvaret är också konsumtion, även om decennier av svältkur verkligen motiverar talet om underhållsskuld. Utgifter för vägar och infrastruktur är en kombination av konsumtion och investeringar.

Att låna till konsumtion är sällan motiverat, eftersom det visar att man lever över sina tillgångar. Att staten lånar för att investera är dock ofta försvarbart, men enbart om investeringen är samhällsekonomiskt lönsam. Det finns gott om exempel på storskaliga offentliga projekt som blivit antingen gravt försenade eller långt dyrare än planerat eller både och.

Politiska satsningar kan dock finansieras på fler sätt än genom höjda skatter eller nya lån. Ett är att omprioritera bland befintliga medel. Bilden av politiker som bakbundna och utan resurser är missvisande. Varje år samlar offentlig sektor in över 2500 miljarder kronor från skattebetalarna, vilket motsvarar ett ansevärt antal kärnkraftverk, vindkraftsparker, regementen, vägkilometer eller vad man nu vill satsa på.

Resurser finns alltså, men omprioriteringar skulle kräva såväl uppoffringar från berörda grupper som politiskt mod från de styrande.

Produktivitetsförbättringar är en annan väg att öka samhällets resurser. För privat sektor kan politiken underlätta för nya bygglov, minska hinder för rörlighet på arbetsmarknaden, förbättra upphandlingsregler, se över hyresregleringen och sälja statliga aktiebolag.

För offentlig sektor är effektivisering en ödesfråga som ständigt borde ligga högst på agendan. En del har hänt, särskilt inom välfärdsektorn där samhällets ambitioner om likvärdighet och skattefinansiering har kombinerats med privat, och vanligtvis effektivare, utförande. Utrymme för förbättringar finns definitivt, men modellen med gemensamma finansieringslösningar och privat skaparkraft verkar kunna öka effektiviteten på flera områden i den traditionella offentliga sektorn.

Sammanfattningsvis har det finanspolitiska ramverket tjänat oss väl de senaste 20 åren. Våra sunda statsfinanser har möjliggjort tillväxt i kombination med generös och jämnt fördelad välfärd.

Många ser nu behov av satsningar på försvar, infrastruktur, energinät och klimatåtgärder. Dessa kan klaras med en pragmatisk, långsiktig politik som kombinerar omprioriterade utgifter, visst låntagande, och produktivetsreformer. Den enkla lösningen med snabba cash, däremot, riskerar sluta i en ny, dyrköpt läxa.

Daniel Waldenström